

Midnight Mindfulness

פרשת בא תשע"א

Chapter 11

⁴ Moses said, "So said HASHEM, 'At about midnight I shall go out in the midst of Egypt. ⁵ Every firstborn in the land of Egypt shall die, from the firstborn of Pharaoh who sits on his throne to the firstborn of the maidservant who is behind the millstone and all the firstborn of beast. ⁶ There shall be a great outcry in the entire land of Egypt, such as there has never

Chapter 12

² the two doorposts with some of the blood that is in the basin, and as for you, you shall not leave the entrance of the house until morning. ²³ HASHEM will pass through to smite Egypt, and He will see the blood that is on the lintel and the two doorposts; and HASHEM will pass over the entrance and He will not permit the destroyer to enter your homes to smite. ²⁴ You shall observe this matter as a decree for yourself and for your children forever.

Chapter 13

³ to you, the males are HASHEM's. ¹³ Every first issue donkey, you shall redeem with a lamb or kid; if you do not redeem it, you shall axe the back of its neck. And you shall redeem every human firstborn among your sons. ¹⁴ And it shall be when your son will ask you at some future time, 'What is this?' you shall say to him, 'With a strong hand HASHEM removed us from Egypt from the house of bondage. ¹⁵ And it happened when Pharaoh stubbornly refused to send us out, that HASHEM killed all the firstborn in the land of Egypt, from the firstborn of man to the

פסח - הגזר

ויוצאנו HASHEM brought us out of Egypt with a mighty hand and with an outstretched arm, with great awe, with signs and wonders.³

HASHEM brought us out of Egypt — not through an angel, not through a seraph, not through a messenger, but the Holy One, Blessed is He, in His glory, Himself, as it says: I will pass through the land of Egypt on that night; I will slay all the firstborn in the land of Egypt from man to beast; and upon all the gods of Egypt will I execute judgments; I, HASHEM.⁴

4 שנים בא ארץ מצרים מקרא קנט

והי' הבה כל בכור בארץ מצרים (יב, כט)

"הבכורות מהענין בערב פסח... ויש מי שאומר שאפילו נקבה בכורה מתענה" (שו"ע או"ח תע, א). "ואין המנהג כן" (רמ"א, שם).

כתב על כך בחידושי הרש"ש:

במדרש (שמ"ר טו, יב) נאמר: "שה תמים" - לשמו של הקב"ה, שנאמר 'הצור תמים פעלו'. זכר - שהוא הורג כל בכוריהם של מצרים וחס על בכוריהם של ישראל".

מדברי המדרש המבאר כי טעם לקיחת שה זכר הוא בגלל הריגת בכוריהם של המצרים, מוכח שלא נהרגו אלא בכורים זכרים ולא נקבות, וממילא ראייה לדברי הרמ"א שלא נהגו הנקבות להתענות תענית בכורים בערב פסח.

אמנם במדרש עצמו לקמן (ס"ו יח) נאמר שגם נקבות בכורות מתו, וכן בפסיקתא המובא בילקוט.

★

5 מדוע באמת אין מנהגן של הבנות הבכורות להתענות בערב פסח, אף שגם הן ניצלו?

* דבי אלעזר רוקח מבראד בספרו "מעשה רוקח"

* נראה לומר כי הזכרים טעונים פדיון וגם תענית, לפי שגם הם היו חייבים לליייה, כמבואר במדרשים (מכילתא בשלח) שטען השר של מצרים כלפי כלל ישראל: "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, ובכורי ישראל בכלל ישראל הם, אם כן ואויים היו ללקות כמו המצרים, לכן טעונים הם פדיון ותענית על שהציל אותם הקב"ה בחסדו. אבל באשר לנקבות, הרי אמרו חז"ל (טוטה יא): בזכות נשיים צדקניות שבאגנון הדור נגאלו, ואם כן הדין נותן שלא ילקו, לכן אינן צריכות לא פדיון ולא תענית.

יקרי

פרשת בא / מאמר ח סז

7

נוכחות המלך מחייבת והירות

"ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים... אני ה'." והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם, וראיתי את הדם ופסחתי עלכם, ולא יהיה לכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים" (שמות יב, יב-יג).

* מפרש רש"י: וכי לשם מה צריך ה' אות על פתחי הבתים? והלא "הכל גלוי לפניו" - אלא אמר הקב"ה: נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצוותי, ופוסח אני עליכם".

* וקשה: מדוע דווקא כמכת הבכורות, צריכים ישראל לעסוק במצוות שתגן עליהם, בעוד שמתשע המכות הקודמות ניצלו ישראל מכלי שעשו דבר? כך כתוב במכת הערוב: "והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב" (שמות ח, יח). וכן בדברי: "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים" (שם ט, ד). כך היה גם כמכת הברד: "רק בארץ גשן אשר שם בני-ישראל לא היה ברד" (שם טו, כו), וכמכת החושך: "...ולכל בני-ישראל היה אור כמושבחם" (שם י, כג). מדוע בכל אלה הברילה ה' בין ישראל למצרים, ללא כל מעשה מצד ישראל?

ליל הסדר - ליל הגאולה ממצרים, רבו בו המצוות והמעשים לזכר הגאולה, יותר מבשאר ימי הפסח, והוא השיא ופסגת ימי הפסח [לא כבסוכות ששיאה של ההתעלות והדבקות הוא באחריתו - בשמיני עצרת ושמחת תורה]. כך היה גם בעת יציאתם ממצרים, כמש"כ (דברים כו, ח) "ויציאנו ה' ממצרים... ובמורא גדול". ואח"כ (ספרי שם, ובהגדה של פסח) "זו גילוי שכינה", ותירגם אונקלוס "בחזונוא רבא", היינו מראות והשגות גדולות, ודבקות בה, בחינת גלות דמוחין. וזהו הגיעו לבלי יציאת מצרים, ועי"ז יצאו מטומאת מצרים הרוחנית, ומילא ממצרים הגשמית, אמנם אח"כ התלקו המוחין שזכו להם לבלי הגאולה, והיינו ההשגות והמדרגות הגבוהות שקיבלו במתנה, וחזרו למדרגתם הטבעית, ולעבודה שלב אחר שלב, כדי לחזור ולרכוש את המדרגות העליונות כימי ספירת העומר עד לקבלת התורה.

כן הוא בכל שנה ושנה, אנו זוכים לבלי הסדר להארה ולהשגה מיוחדת שלא כפי דרגתנו, וכימים שאח"כ עלינו לעמול כדי להשיג מדרגות אלו בעבודתנו, כמו שאמר מרן הגה"צ ר' יחזקאל זצ"ל שעבודת ימי הפסח הוא ללעוס אמונה, דהיינו לחדש ולרענן ולצייר את יסודות האמונה שלמדנו ביציאת מצרים.

אחד מיסודות האמונה שלמדנו אנו מההגדה, ואשר תופס בה מקום נרחב, הוא "ויציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלאך... אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו". שאין לנו לייחס הגאולה, רק להשי"ת לבדו, וכן בחירת האבות ויציאת עם ישראל לא היו בזכותם אלא מצד השי"ת בלבד מפני שכן היה רצונו.

מכל עשר המכות ניכרת יד ה' ביותר - במכת בכורות, על כן הישועה בפועל באה דוקא ע"י מכה זו.

הספרי (דברים כו, ח) דורש "ויציאנו ה' - לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח כמו שנא' (שמות יב, יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי וגו'. ועברתי - אני ולא מלאך והייתי כל בכור - אני ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה אעשה שפטים - אני ולא השליח, אני ה'". שום כח בבריאה לא השתתף עם הקב"ה בהוצאה ממצרים אלא הוא לבדו, וכדברי חז"ל (בהגדה"פ) "אני ה' - אני הוא ולא אחר".

יסוד זה חזרו ושנה לאורך ההגדה כולה. כבר בתחילת ההגדה מודגשת בלעדית ישועת ה' - עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלוקיני משם... ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו

9 הקב"ה "בכבודו ובעצמו" - לכן לא נזכר משה בהגדה

כן ביאר בהרחבה הגאון ר' מנחם מנדל משקלוב, תלמיד הגר"א, על הפסיקה בהגדה "ויציאנו ה' ממצרים - לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י השליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו", שבמילים "בכבודו ובעצמו" מונח יסוד חשוב בצורת ההסתכלות על ישועת ה'. חז"ל: "הענין של בכבודו ובעצמו, כי עצם הוא לשון חזק". בישועת ה' במצרים ראו את "עצמו" - את העוצמה של הקב"ה.

על פי דבריו יש לבאר שכן הוא גם ה"בכבודו" - כבודו של הקב"ה מתגלה בשלימת דווקא בשעה שבה ניכרת עוצמת הישועה שלו, עוצמה שהיא כולה שלו בלא שתפות כלשהי של אחר, ומאחר ואין מי שיטול לעצמו חלק בעוצמה, כך אין מי שיטול מן הכבוד, ואז מתגלה כבוד ה' בשלימות. וממשיך שם: "...והגילוי שנתגלה שזהו כבודו שנתגלה לכל, היה ע"י משה רבינו ע"ה שלא נטל מזה כבוד ח"ו לעצמו, רק אדרבה היה משפיל את עצמו בכל דבר ונעלה לכל שזן ע"פ ה' לבדו, ולמען ישראל, וגם הוא אחר מעבריו."

זהו בכבודו ובעצמו, ולכן בכל סיפור יציאת מצרים אין לנו זכרון לזכור ח"ו את משה, כי אסור לנו לשתף שום דבר לכבודו ולעצמו...".

נפלא הדבר, את רוב האמור והמסופר בהגדה פעל משה רבינו, הוא פעל את רוב המכות, הוא למעשה פעל ביציאת מצרים, וככ"ז בכל ההגדה לא מוזכר שמו. כי כפי שנתבאר (שם) "אסור לנו לשתף שום דבר לכבודו ולעצמו", ושיתופו של משה רבינו היה מגרע כביכול בכבודו ובעצמותו של הקב"ה. אמנם הובא בהגדה פסוק אחד בו מחזר משה רבינו: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות יד, לא), הרי ששיתפו את משה רבינו בכבוד ה'? מבאר הרמ"מ משקלוב: "... ואין השבח חלוי במשה, רק בה' לבדו, וכל המשתתף שם

שמים ודבר אחר נעקר מן העולם (סוכה מה:), ולכן כתיב ויאמינו בה' ובמשה עבדו, כלומר לא לגדולת משה נאמר זה, אדרבה להאמת ישראל וענות משה, שהאמינו שה' עשה כל ומשה אינו רק עבדו, ככל הברואים שבעולם שמחוייבין לעשות רצונו, ולכן - ההמשך לויאמינו וכו' הוא - או ישיר משה ובני ישראל (שם טו, א), כולם יחד, ששוין כולם בנס, וזהו כבודו ועצמו, שכל הכבוד והגבורות הן שלו ממש, והוא עיקר אמונתנו, ושבת משה שהוא משה רבינו שלימד תורה לנו, ושהיה רוחו נמוכה יותר ממוכה שחין כמש"כ במדרש, וקצת מזה שמעתי מאדמו"ר הגאון זצ"ל."

עפי"ז מוכן שדווקא בגלל מעלת העונה של משה זכה להיות מנהיג וגואל ישראל ומקבל התורה, כמש"א חז"ל על הפסוק "ומשה נגש אל הערפל" (שמות כ, יח) "מי גרם לו ענותנותו" (ילקוט' ש יתרו רמז שב), כי כאמור אחת המטרות של הגאולה וקבלת התורה היא להכיר שהכל מאת השי"ת לבדו, וככל שהשליח - משה - עניו יותר, ואינו לוקח הכבוד לעצמו, באותה מידה קל יותר להכיר שהכל מאתו ית' בלבד.

מכל האמור למדנו מדוע ישועת ה' באה דוקא בסמוך ובשייכות למכת בכורות, משום שרק במכה זו לא פעל משה רבינו מאומה, הוא ישב בביתו ואכל את הפסח כמו כל-איש ישראל, ואף שפרעה קרא לו לא יכול היה לצאת מביתו, הרי שבמכה זו מודגשת ישועת ה' לבדו.

עוד יש לבאר מדוע הישועה באה דווקא במכת בכורות, כי מכת בכורות היתה תוצאה של גילוי השכינה בתוך טומאת מצרים. וכך מבאר הנצי"ב ב"העמק דבר" (שמות יא, ד) חז"ל שם: "יש לדעם דבמה שכל כוחות הקדושה מתפעלים וניזונים באור פני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כך כל כוחות הטומאה אין מקור חיותם בא אלא ממקור עליון ית'... וכאשר עבר ה' בארץ מצרים יצאו כל הכוחות הרוחניים בטומאה למצוא שפע חזון כח הרוחני שלו, וכאשר חל עליהם שפע התגלות ה' והם אינם ראויים לכך על כן נזוקו ע"י מחבלים כטבע הקדושה בשעה שהוא למשא על המורגש משום שאינו ראוי לכך אפי' מי שהוא מסיטרא דקדושה, כל שכן אנשי מצרים, נמצא העברת ה' בעצמו ובכבודו ית' שהיה שלא בטבע, הוא הגורם הטבעי שימותו כל הנרגשים בהתגלות זו". דבר שלא היה קורה בהתגלות מלאך או שרף (עיי"ש בהע"ד בהמשך).

ונואה שלכן באה מכה זו על הבכורות דווקא, שיש בהם איזו סגולת קדושה כי "עד שלא הוקם המשכן היה העבודה בבכורות" (ובחים קיב:), ודווקא מי שיש בו איזו סגולת קדושה, איזה ייעוד לעבודת ה', ואינו מסוגל לשאת את גילוי השכינה, הוא שניזוק, ולא מי שאין בו בכלל צד של קבלת גילוי שכינה.

2 וזוהו מבואר גם גודל הנס בהצלת בכורי ישראל, "אשר פסח על כתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" (שמות יב, כז) כי לכאורה התמיהה גדולה, הרי מכת בכורות נועדה לבכורי מצרים, וא"כ מהו הנס בהצלת בכורי ישראל? אלא י"ל שגם בכורי ישראל לא היו במדריגה שיוכלו לשאת התגלות ה', וא"כ גם הם היו בסכנת פגיעה מאור פני המלך, וחמל עליהם וניצל.

וכן מבאר הנצי"ב (בפרושו על הגדה של פסח): "נמצא עיקר העברת ה' בדרך נס שלא בטבע העולם להתגלות כבוד ה' במצרים, אבל מה שנפגעו הבכורים לא היה בדרך נס ועונש, אלא בטבע שימותו כל הנרגש... ואפילו בכורי ישראל היו ראויים למות, אם לא פסח ה' על פתחם... היינו משום שלא היתה להם התגלות, וזה היה נס נעלה בפני עצמו שלא התגלה לישראל". בדברים אלו נתבאר מהלך נוסף מדוע היה השי"ת בכבודו ובעצמו צריך לעבור במצרים וזאת כדי להרוג את בכורי מצרים.

13 "בכבודו ובעצמו" - דביקות ישראל בהשי"ת

עוד מבאר המה"רל שגאולת ה' בכבודו ובעצמו היתה, מפני שתכלית היציאה היתה להגיע למעלת הדבקות בה', וזה אפשרי כאשר הגאולה היא ע"י

השי"ת לבדו, וכך כתב (גבורות ה' פרק נה ע"מ רמז): "וראוי לכאר עוד הסיבה למה היתה ההוצאה מיוחדת לו? זה כיון שהשי"ת בעצמו רצה בישראל שיהיו ישראל לו לעם ולהיות יוצאים מרשותן של מצרים, להיות לו ית' לעבדים. ודבר שהוא מיוחד לו ית' ראוי שיהיה השי"ת הפועל... כאשר היתה היציאה שהגיעה במדרגה אל השי"ת מפלי אמצעי, שהרי ישראל דבקם בה' בלי אמצעי, והנה אי אפשר להיות מלאך ושום כח אמצעי פועל דבר זה כי אם השם יתברך שהוא ה"מלך מהכל".

כמתנה גמורה מאת ה', שהרי זכות המצוות שלהם דיה בעבור מה שהקב"ה מוריה להם השמש, אך לא ליותר מכך

מדוע אמנם אין בשכר המצוות זכות ליותר מזריחת השמש? הביאור הוא, כי כמו שנקבע בדין בושח ש"הכל לפי המבייש והמתבייש" (כ"ק פג:), כן הוא בחסד, הכל לפי גדלות הנותן וקטנות המקבל. וכאשר המקבל הוא האדם הקטן והמחוסר, והנותן הוא הקב"ה שהוא אין סוף ולגדלותו אין סוף, א"כ ברי הוא שאין למעלה מנתינתו אפילו בנתינה כלשהי, א"כ דאי שמוכרתת היא ההרגשה והידיעה שכל אשר לאדם הוא מתנה גמורה מה'.

וכבר כתב הרמב"ם (סוף פ"י מהל' ברכות) "כללו של דבר, לעולם יצחק האדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר, ויודה וישבח כפי כחו וכל המרבה להודות את ה' ולשכחו תמיד הרי זה משוכח".

ממה שכתב הרמב"ם "כל המרבה להודות" וכי ולא כלל ברבריו כל המרבה לצעוק על העתיד, למדנו שיש להרבות בהודאה יותר מבקשה, כשהאדם מכיר שהכל מתנה מהשי"ת ולא מגיע לו מאומה, ממילא מתחייבת הודאה יותר מבקשה. ואפשר שהרמב"ם למד ש"כל המרבה להודות הרי זה משוכח" ממה שאמרו חז"ל "וכל המרבה לספר ביצי"ם הרי זה משוכח". סיפור יצי"ם הוא סיפור שכולו הודאה לקב"ה על הגאולה הבלעדית שפעל הוא לכדו, על המתנה הגמורה שקיבל עם ישראל מאתו ית', וא"כ "כל המרבה לספר ביצי"ם..." היינו "כל המרבה להודות הרי זה משוכח".

שלד באר בא משה

(שמות רבה פט"ו) כי הענוה תנאי לקנין תורה, כמ"ש (שבת ק"ד, א') מכאן שגיתנה התורה במגוד ראש, ברתת ובענוה יתירה" (רש"י). ויצאו או מעבדות היצר לחירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה (אבות פ"ו).

וכעת יתבאר לנו מפני מה זכירת יציאת מצרים היא חובה תמידית, כמ"ש (ברכות י"ב, ב') מזכירין יציאת מצרים בלילות וכו', ימי חייך העוה"ז — כל ימי חייך להביא לימות המשיח. משום שבזכירת הגלות הרחנית והיציאה ממנה בחסדי השי"ת, נוסף עז לעמוד כנגד פיתויי היצר, עד שזוכה להכניעו לגמרי. וביותר נתעורר להתחוק בשפלות רוח, ולברוח כמטחוי קשת מגסות הרוח, זו שעד שאול תוקד.

ותראה שביאר ה"קדושת לוי" (בפירושו לזכירות) "תועלת הנמשך מזכרון זה היא כי יצי"ם הוא לעינים לנו, להורות חסדי הבורא ית"ש וכו', ואשר בחר בנו מכל העמים ורוממנו מכל לשון, ובאהבתו אותנו הוציאנו מחמשים שערי טומאה, והכניסנו בחמשים שערי קדושה, ומגודל החיוב יתירה נודעת לנו שאנחנו נקראים בשם בנים כאמור: בני בכורי ישראל, וכל מי אשר חלק לו אלקים בבינה ידע וישכיל מה שאנו נקראים בשם בנים, בזה יוכל כל הטובות, כי אנ משתוקק תמיד להשפיע כל הטובות לבנו". הרי שעיקר מטרת זכירת יצי"ם, היא ההכרה במעלתם הרחנית של ישראל.

הענוה — פנות מהיצה"ר

וכשם שמצרים מהותה גאווה, כך היציאה ממנה היתה כרכוב בהכנעה, "שהשפילו עצמם לעשות תשובה כאוב" (שמות רבה פ"א) שבזה זכו ישראל לבטל את היצה"ר מכל וכל, (אילולי שחטאו בעגל כמ"ש שמור"ד פל"ב) שהרי ידוע ומפורסם שהענוה היא תריס כנגד היצה"ר, כדאיחא ב"שער היחודים" להאר"י"ל, "ענוה גימטריא סמ"אל, לרמוז שמי שהוא עניו אין היצה"ר שולט בו".

ומקורו (וזה חידש נ"י, ב') כד בי"א אהר"ב באורייתא וכו', איבעי ליה לאשפלא גרמיה בגין דיצרא בישא קטיגורא דמקטרג עלוי לא ישלוט עלוי לאסטאא ליה.

תדע שבגלל זה היתה הגלות הרחנית במצרים קשה ביותר, שהרי גסות הרוח ככפירה בעיקר (סוטה ד', ב'), וכן אמרו (מכילתא יתרו) עה"כ: מבית עבדים — מבית עובדי ע"ז, לפי שפרעה הרשע עשה עצמו אלוה (תנחומא, וארא) והיינו בגודל גאותו כמו שאמרו בזה"ק (ח"ב — ל"ה, ב') לא אגח לגביה אלא קב"ה בלחודוי, (לא נלחם עמו אלא הקב"ה לבדו), דקטיל ליה מגו ימא כמה דאוקימנא. בגין גסות רוחא דביה, כד"א (יחזקאל כ"ט, ג') אשר אמר לי יאורי ואני עשיתיני. וכן הוא בגמ' (סנהדרין צ"ד, א') פרעה שחירף בעצמו נפרע ה' ממנו בעצמו. נמצא שכל מהותו היתה גאווה וכפירה, ולכן יציאת מצרים משמעותה היא הכנעה וענוה, שעל ידה יוצאת הגפוש משיעבוד לחרות ומעול ברזל לעול תורה.

14 הקב"ה הוציא את ישראל לא רק כדי ליצור עם בבחינת "עם זו יצרת", עם שלא יהיה תחת שעבוד מצרים, אלא הקב"ה הוציאם כדי שיתקיים בהם "עם זו יצרת לי", ו"ל"י היינו שהיו רבוקים בהשי"ת, ומאחר והרבקות בה' היא בה' ממש בלי אמצעי, כך הפיכתם לעם הרבוק בה' היא מעשה בלא אמצעי, אלא "בכבודו ובעצמו".

יש להוסיף ביאור על הקשר שבין ה' בכבודו ובעצמו, לרבקות עם ישראל בהשי"ת. כוונתי בכך שה' גאל את ישראל "בכבודו ובעצמו" ראו וחשו זאת בני ישראל והיו כזה גילויים נשגבים מה' לעמו, כאשר ראו את כבודו וגודלו בניסים ובנפלאות שעשה להם, דבר זה הביא אותם להכרת שפלות האדם לעומת השי"ת ולביטול האנוכיות, והתוצאה היא יראת הרוממות מלפניו ית' (כעיי"ז ע"י רמב"ם הלי' יסוה"ת פ"ב ה"ב). מאידך, הגילוי שהכל עשה בעצמו בלי אמצעי של מלאך ושליח, בכך ראו בין היתר — את אהבתו ית' אליהם ועד כמה הם חביבים בעיניו ית', וזה הביא אותם לאהבת ה', הכרות והרגשות אלו של ביטול האנוכיות ויראת הרוממות מחד, והאהבה הגדולה מאידך, הן המביאות והיוצרות את הרבקות בו ית'.

ביטול האנוכיות והענוה מביא לרבקות הן מצד האדם לה' כאמור, והן מצד השי"ת לעם ישראל, כמש"א חז"ל (חולין פט). "לא מרוכסם מכל העמים חשק ה' בכס כי אתם, המעט וגו' (דברים ז, ז) וז' א"ל הקב"ה חושקני בכס — חשק הוא דבקות — שאפי' בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממצטים עצמכם לפני". היינו בגלל שאתם ענוותנים ומבטלים עצמכם לפני לכן אני חושק ודבק בכס.

15 "בכבודו ובעצמו" — סיבה הכרחית לגאולה לדורות

על היבט נוסף בצורך שהגאולה תהיה ע"י ה' בכבודו ובעצמו" עומד המהר"ל בגבורות ה' (פרק נב ע"ב רכו) ושם מתבאר שישועה הצומחת באופן של "בכבודו ובעצמו" היא ישועה שלמה ומקיפה עד סוף כל הדורות יותר מישועה שיש בה שיתוף מלאך, שרף או שליח, וכך הוא כותב: "ובאולי השאל מהו מעלת ומדרגת ההוצאה שלא היתה אפשרית כי אם ע"י ה' יתברך בעצמו

ולא תיחסם לשום פועל אחר?... כי היציאה היא מתיחסת אל השי"ת שכאשר השי"ת הוציא את ישראל ממצרים, לא שהוציא אותם שהיו במצרים בלבד, אלא כל הדורות הוציא, כמו שאנו אומרים בסוף ההגדה — לא את אבותינו גאל אלא אף אותנו גאל עמהם... (שם רכח). הקב"ה לא שם עינו אל אותו דור, אלא שם עינו אל כלל ישראל ראשונים ואחרונים ואותם הוציא, ודבר זה ראוי דווקא אל הקב"ה, כי הוא ית' כולל הכל, וכלל ישראל הוא שהוציא כפי מדרגתו של השי"ת, שהוא יכלול כל הדורות, ואילו היתה ההוצאה ע"י מלאך, אף כי היו יוצאים לא היתה היציאה רק לאבות, אף כי היה נמשך לבנים. "וא"ת ומאי נפק"ם אם היה מכוון לאבות והיו נגאלים הבנים במקרה, או שכוון לאבות ובנים יחד? חילוק גדול יש, אם כוון לאבות בלבד, היה אפשר לבנים לחזור אל שעבוד, עכשיו שכיוון אל אבות ואל כל הדורות, אי אפשר, לכן אמר לא את אבותינו גאל אלא אף אותנו גאל עמהם".

יסוד גדול למדנו מדברי המהר"ל, הן אמנם היו גלויות אחר יצי"ם, ועדיין יש גלויות, אבל גלות כגלות מצרים אי"א שחאה עוד, גלות מצרים לא היתה רק גלות טבעית-גופנית גרידא, אלא בעיקרה היתה גלות רחנית, ומהגלות הרחנית הזו יצא עם ישראל כולו לדורותיו — יציאה נצחית לחרות עולם.

ידיעת יצי"ם מחייבת הכרה שכל הניתן לאדם הוא מתנה מהשי"ת

בליל הסדר עלינו ללמוד, שכל מה שזכינו ורכשנו בגאולת מצרים ויצירת עם ישראל, הכל היה ללא אמצעי אלא בכבודו ובעצמו, ומחובת האדם לרדת שלא די בראיית ההשגחה ובהודאה עליה אלא צריך האדם להשיג בלבו שכל אשר לו, וכל העולם כולו, הם מתנה גמורה מה', כי הוא לבדו הפועל ונותן ומבלעדיו נותר האדם אין אונים וחסר כל.

הן אמנם לכאורה קשה היא ההכרה בכך שהכל הוא כמתנה גמורה, שהרי יש לו לאדם זכות מצוות? כלפי ההרגשה זו כבר קבעו חז"ל ואמרו: "כל מה שהבריות מגדלין במצוות ובמעשים טובים בעוה"ז, דין שהקב"ה מוריה להם השמש" (ויק"ד פרשה כח, א).

לימדנו חז"ל שאפילו אלו שמגדלין במצוות ובמעשים, לא סתם עושי מצוות, אלא "מגדלין" — מרבים ומהרדין, גם הם צריכים לראות את כל עולמם

The Avnei Shoham offers a solution based on an analogy to the *mitzvah* of *bikurim*, the offering of the first fruits. What is the purpose of bringing the first fruits? The Torah tells us (*Devarim* 8:17-18), "And you may say in your heart, 'My power and the strength of my hand created all this wealth.' Then you shall remember Hashem your Lord, for He is the One that gives you the power to create wealth."

A person can easily fall into the trap of thinking that everything comes to him naturally. He planted the seed. He nurtured it. The tree grew. It gave fruit. It was all natural, with no involvement from Hashem. But when we bring the first fruits to the *Beis Hamikdash* we are reminded that the most natural process still requires the miraculous intervention of Hashem, that we are always dependent on Divine providence no matter how naturally everything seems to be coming our way.

The *mitzvah* of *bechor* has a similar message. When we have a firstborn child, we may easily fall into the same trap. When people have all sorts of trouble having a child, they turn to Hashem and plead with him. And when the child is finally born, they know full well that it is a priceless gift from Hashem. But when things go normally, they may not realize that the child is just as great a gift from Hashem. People get married, they have a child, and they think: What could be more normal, more natural? They forget that they owe Hashem an enormous debt of gratitude. This is the role of the *mitzvah* of *bechor*. It reminds them that Hashem spread a protective wing over all the firstborn Jewish children in Egypt. Just as those firstborns were a Divine gift to their parents, so are all the firstborns and all other children for all generations.

א) מכת בכורות היתה שונה מקודמותיה, בכך שה' בכבודו ובעצמו היה המכה. וכך דורשים אנו ב'הגדה של פסח': "ועברתי בארץ מצרים כלילה הזה - אני ולא מלאך, אני ולא שרף" וכו'. כאשר המלך עובר אישית ממקום למקום - כותב הרמב"ן (לשמות יב, כא) - "ספקלמורים לפניו (משחתים, שומרי-ראש, כביכול) שלא יפגע [יפגוש] בו אדם ולא יסתכל בו". וכך רואים עד עצם היום הזה: כשבעל תפקיד רם-דרג נוסע בחוצות העיר, נוסעות לפניו מכוניות במהירות, ואפילו בגסות, וכמעט פוגעות בכל מי שאינו סר מיד מדרכם; והוא שלימרו ח"ל, ש"מלכותא דארעא" קיימת לעינינו, כדי שניציר ברעתנו מהו "מלכותא דרקיעא" (ברכ' נה).

אם כן: כנגד אחת משחיתים שאינם מכחינים בין צדיק לרשע ופוגעים בכל הנקרה בדרכם - יש צורך באות הדם לשמירה על ישראל. וכשה' יראה שישראל

עסוקים בעבודתו, הרי שימנע באופן מיוחד מאותם משחיתים לפגוע בהם, ולא יתן המשחית [למשחית] לבא אל בתיכם לנגף" (שמות יב, כג). מה-שאין-כן בתשע המכות הקודמות שכבצעו בידו מלאכים. מלאך עושה את שליחותו נאמנה, וממילא פגעו אותם מלאכים במדויק רק במצרים.

יסוד זה, שקרבת הקב"ה עלולה לפגוע במי שאינו ראוי, מצוי במקרא מפורש בפרשת "כי תשא" (שמות לג, ג). הקב"ה אומר אחרי חטא העגל, "ושלחתי לפניך מלאך... כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה-ערף אתה, פן אֶבְלֶךְ בְּרֶדְךָ". פירש"י: "לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך, כי עם קשה ערף אתה" - וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי - מרבה אני עליכם זעם". כשם שהעומד לפני מלך בשר-ודם, יש בכל פגם קטן שעושה או משום פגיעה המורה בכבוד המלך, ועונשו ניתן מיד ובחומרה רבה - כך, ובקל-וחומר, למלך-מלכי-המלכים. ולפיכך: כשהקב"ה בכבודו ובעצמו עובר במצרים הרי הוד שכינתו לפניו - וישראל חייבים להיטור ולעסוק במצוות הפסח והמילה, כדי שזכותן תעמוד להם להתקיים באור פני מלך.

המהר"ל רמז לנו, שראוי להוסיף בזה השכל ודעת, ואף אנו נשתדל להמשיך בדרכו ולראות עוד נפלאות. עשרת המכות שירדו על מצרים היו עשרה נסים לישראל. שהם לא נפגעו מהמכות. ונצטרך להבין, כי גם בנסים היה אותו מהלך, כמו במכות. שהם התקרבו יותר ויותר אל אמתת עצמם של ישראל, עד שהנס העשירי התחולל מצד מצרים עצמם. "ובמורא גדול זו גילוי שכינה" - בעל ההגדה מביא על זה ראיה ממקום אחר ושם נאמר, "ובמוראים גדולים". הרי מורא אחד שהוא שנים: מורא גדול למצרים שמתו בכוריהם, ומורא גדול לישראל שלא מתו בכוריהם. ומה פעל הנס הזה באמתת עצמם? הרי אומר: גילוי השכינה התאחד עם נשמותיהם של ישראל, ונתגלה להם הסוד הגדול כי "קודשא בריך הוא וישראל חד הוא"! זהו התגלות שיעור קומתו של הכלל ישראל בתצות לילה של יציאת מצרים, אשר מעתה עצם מהותם ורצונם הוא לעשות מעשיהם ולחיות חייהם לכבוד יוצרם. זהו עומק ענין יציאת מצרים.

מעתה יבין מאמר ההגדה: "ויצאנו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך בכבודו ובעצמו כו' ועברתי בארץ מצרים כלילה הזה אני ולא מלאך, והכיתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה', אני הוא ולא השליח, אני ה' ולא אחרי. חידוש גדול יש כאן, כי להכות כל בכור לא היה צריך אפילו שרף שהוא מלאך גדול מאד, והרי זהו מלאכת מלאך המות; גם לשפטים באלהי מצרים היה מספיק מלאך. אולם להגיע לאמתת עצמם של בני ישראל ומצרים - לזה היה צריך כביכול הקב"ה בעצמו לבא. רק הוא ית' לבדו היה יכול לגרום להתבטלות פרעה לכבוד בוראו והתאחדות בני ישראל עם השכינה.

ואילו פרשה שניה של קריאת שמע שהיא קבלת עול מצוות מכון כדי לבטל את הש"ה הרע הפנימי, כמו שכתב ב"שערי קדושה" לרבי חיים וויטאל בשם רבו האריז"ל (חלק א) שער א) שהקב"ה נתן לנו רמ"ח מצוות עשה כדי לזכר בהם רמ"ח אברי הנפש, ונתן לנו שס"ה לא תעשה כדי לזכר בהם שס"ה גיזי המלעיגים עליו בעבודת השי"ת". שכונש האדם.

כלל מבני אדם, אלא יצייר בעיניו שהוא עומד לפני הקב"ה לבדו, והרי זה בבחינת מה שכתב הרמ"א: "שיותי ה' לנגדי תמיד, הוא כל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכת לפני האלקים... ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת".

שהקריבו את הפסח לעיני מצרים ביטלו בכך את היצר הרע החיצוני.

לעומת זה דם מילה הוא כדי לבטל את היצר הרע הפנימי, כמו שכתב הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (חלק ג פרק מט) כי תכלית מצות מילה היא להחליש את כח היצר הרע שבאדם, וזהו שאנו אומרים בברכה שאחרי מצות המילה: "אשר קידש יידי מכתן וחוק בשארן שם וצאצאיו חתם באות ברית קודש". הנה כי כן מטעם זה בחר הקב"ה, דוקא בשתי מצוות אלו דם פסח ודם מילה כדי להוציא את ישראל ממצרים, כי מאחר שתכלית שתי מצוות אלו היא לבטל את היצר הרע הפנימי והיצר הרע החיצוני, נמצא כי על ידי זה יוכלו ישראל לקיים את כל התורה.

ולכן גם הגאולה העתידה תהיה בזכות שתי מצוות אלו. כלומר בזכות שנוכה להתגבר על שני יצרים הללו החיצוני והפנימי.

23 וימתק להבין בזה מה שאמר החידושי הר"ם, כי מצות מזוזה על פתח הבית היא תמורת דם פסח ודם מילה שניתנו על מזוזות הבית במצרים, כי כאשר נתבונן נראה כי שתי פרשיות של קריאת שמע הכתובות במזוזה, שהם קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות, מכוננים כדי לבטל שני יצרי הרע הללו הפנימי והחיצוני.

הא כיצד, פרשה ראשונה של קריאת שמע: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" שהיא קבלת עול מלכות שמים, היא כדי לבטל היצר הרע החיצוני שלא להיות נשפע

דם פסח ודם מילה
יצר הרע חיצוני ופנימי

מעתה יאיר לנו להבין מה שבחר הקב"ה לתת לישראל דוקא שתי מצוות דם פסח ודם מילה, כי כאשר נתבונן נשכיל להבין, ששתי מצוות אלו תכליתן לבטל שני יצרי הרע החיצוני והפנימי, ונתחיל עם דם פסח שתכליתו לבטל יצר הרע החיצוני כמו שכתב ה"טור" (אור"ח סימן תל):

"שבת שלפני הפסח קורין אותו שנת הגדול, והטעם לפי שנועשה בו נס גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור כדכתיב בעשור לחודש הזה ויקחו להם שה לבית אבות שה לבית, ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה' כדאיתא בסדר עולם, ונמצא שיי' בחדש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעו מטתו, ושאלום המצרים למה זה לכם, והשיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו, והיו שנייהם קהות על ששחטין את אלהיהן ולא היו רשאים לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול".

הרי לנו דברים ברורים כי תכלית מצות הקרבת הפסח, כדי לשבור בכך את ההשפעה השלילית שנשפעה ישראל לרעה בהיותם מעורבים בין המצרים, כמו שקטרג שרו של ים: "מה נשתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", ועל ידי

26

Firstly, the Jews had to make a special sign "on the two doorposts and the lintel" of their houses, a sign in the blood of circumcision and of the Paschal lamb, so that the plague would not be visited on them.

Secondly, they had to remain indoors throughout the night: "And none of you shall go out from the entrance of his house until the morning," because "once the force of destruction is given permission (to unleash itself) it makes no distinction between the righteous and the wicked."

But why should these provisions have been necessary? The previous plagues had been directed solely against the Egyptians, without the Israelites needing to take any special precautions to preserve their immunity. Why was the tenth plague different in this respect? And why were two precautions (the sign of the blood, and the confinement to their houses) needed?

2. THE UNIQUENESS OF THE FINAL PLAGUE

We can approach an answer by first understanding that the other nine plagues were not of the kind whereby "the force of destruction is given permission (to unleash itself)." They were limited to a specific manner and extent of damage. The hail, for example, destroyed "the flax and the barley . . . but the wheat and the spelt were not smitten because they were not grown up." But the smiting of the firstborn was not limited to any specific manner of destruction; the force which "makes no distinction between the righteous and the wicked" was set loose—and therefore the Israelites had to guard themselves against it.

At a deeper level, the smiting of the firstborn was unique in its purpose, not only in its manner. The other plagues were not primarily to destroy, but to create in the Egyptians an awareness of G-d: "In this you shall know that I am the L-rd." And

this was not a lesson that needed to be enforced amongst the Israelites, who already acknowledged G-d. It also meant that in the first nine plagues, those who were afflicted were not killed, so that they could benefit from this revelation of G-d's power. But in the tenth plague, since the firstborn were killed, the aim could not have been (as regards the victims) to educate them. It was to punish and destroy them. And in this case the voice of strict justice could claim: What is the difference between the Israelites in their idolatry and degeneracy, and the Egyptian firstborn? Surely both deserve punishment? Hence the Israelites' need to safeguard themselves against the force of destruction—the instrument of strict justice.

These safeguards were of two orders. In Egypt generally, the force of destruction was "given permission" to loose itself. Since it is indiscriminate and has no limitations, no "sign" is a protection against it. Therefore the Israelites had to withdraw to their houses. Within them (since they were "passed over" by G-d) the plague was subject to a limitation—and so there was room (and necessity) for a "sign" which would single out Jew from Egyptian.

27 3. MIDNIGHT AND ESSENCE

But what is still difficult to understand is this: The voice of strict justice raised the question, "What is the difference" between a G-dless Egypt and a sinful Jewish people? How could a "sign" have answered the claim?

The answer is that the tenth plague was executed by "G-d Himself in His glory and His essence," G-d as He transcends characterization, in particular, as He is beyond the attribute of strict justice. At this level, the accusations brought in the name of severity and justice are silent, inoperative.

This is the connection between the tenth plague and midnight. For midnight is the moment when this all-transcending face of G-d is revealed. Midnight binds the two halves of the

25

ואף אנהנו עבודתנו בליל הסדר היא להגיע ע"י יציאת מצרים לאמתת עצמנו כפי יכולתנו. בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנה והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (פ"י פסחים מ"ה). "ל"י — וזהי נקודת המרכז של ההגדה. מי ששאל "מה העבודה הזאת לכם" — עשה עצמו רשע: "לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר. ואף אתה הקהה את שניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים — לי ולא לו. אילו היה שם לא היה נגאל!" אפילו אם הוא מתעניין ושואל על העבודה, אך לא כדי להגיע את הדברים אל עצמו — אינו יכול להיות נגאל.

28

night, the first half which leads from light into darkness and is therefore a symbol of severity and holding-back (gevurah), and the second which leads from darkness into light, and stands for kindness and giving-forth (chesed). And so, momentarily harmonizing these two opposing tendencies and thereby transcending them, midnight is the time at which G-d in His Essence is revealed.

Thus at the time of the tenth plague, G-d displayed his essential love for Israel, a love which in its infinity finds no place for the accusations of the voice of justice. When the voice claims, "Was not Esau Jacob's brother?" (Are they not equal?) G-d answers, "Yet I loved Jacob and I hated Esau." For His love for the Jewish people is as deep and invulnerable as the love of a father for his children: "You are the children of the L-rd your G-d."

This is why Moses told Pharaoh the time of the plague ("about midnight"). In this, he was hinting that it would be brought about by G-d in His transcendence. For otherwise Pharaoh and his court would have been convinced that a plague whose purpose was to destroy and not to educate, would afflict the Israelites as well, since they too were guilty of sins. Only a revelation of G-d's unconditional love (i.e., at midnight) would have saved them.

29 4. SIGN AND LOVE

Why, though, did the Israelites still need a sign? The answer is that to draw down into the physical world a revelation of G-d, man must perform acts of service, the acts which are specified in the Torah. Even G-d's unconditional love, which is always present and constant, requires an active response by the Jew if he is to internalize it and bring it into openness of revelation. But in this case, since the love is un-

conditional, the response, too, must be unconditional—going beyond the limits of rationality.

Both of the signs—the blood of circumcision and of the Paschal lamb—were of this character. The covenant of circumcision is performed on a Jewish child who is only eight days old, at an age when his faculty of reason is as yet undeveloped. It is a union between the Jew and G-d which goes beyond the rational. And the sacrifice of the Paschal lamb was at that time so fraught with danger as to constitute an act of self-sacrifice (mesirat nefesh). The lamb was an Egyptian deity. And not only were the Israelites to kill it, but they also had to keep it for four days beforehand with the full knowledge of the Egyptians. Self-sacrifice is never rational. And so the Paschal lamb was itself a sign of a Jewish response to G-d that surpassed reason.

Therefore these two signs were answered by G-d with an act of supra-rational love—the love of midnight, of G-d's Essence, of the delivery from the tenth plague.

30

נאמנות לה' - במצווה שהיא חוק

ונראה, שלכן עיקר האות לנאמנותם לה', הוא בנתינת הדם על המשקוף והמזוזות, ולא רק בשחיטת הפסח ואכילתו. כי נתינת דם על פתח הבית - פעולה ששכל-אנוש מתקשה להבין את סיבתה - מוכיחה בכירור שבעל-הבית כפוף למרותו של בוראו! שהוא עושה את גזירתו, גם כש אין לה כל מעם הגיוני. ובאותה עשה קשה בה היו ישראל 'ערומים מן המצוות' - כלשון הנביא (יהו"מ, ז

Kedushas haAdam

Bechor, the firstborn, symbolizes the sanctity of man, *kedushas ha'adam*. The Jewish world and the gentile world may appear to be the same, and each possesses similar elements, yet even the animal of a Jew is a *cheftzah shel mitzvah*, an object with which a mitzvah is performed. It is a vehicle through which we can forge a connection with HaKadosh Baruch Hu by performing His will, thereby sanctifying ourselves and the world in which we live.

In this sense, the mitzvah of *kiddush bechoros* is a mitzvah that demonstrates the sanctity of the Jewish people as a whole, and in so doing, raises us above the natural order of the world. By separating out the *bechor*, we demonstrate the sanctity not only of the entire Jewish people, but also of that which they own, since every element of this world associated with the Jewish people in their *avodas Hashem*, becomes tied into the higher purpose of dedicating all existence to the acknowledgment and revelation of HaKadosh Baruch Hu and His sovereignty over the world. Indeed, when our children ask about the *bechor*, we answer that HaKadosh Baruch Hu sanctified all of us when He killed the firstborn of Mitzrayim.

This helps to explain why the donkey is also subject to the laws of *kedushas bechor*. A donkey is named *chamor* (חמור) in Lashon HaKodesh, and this is related to the word *chomer* (חומר); the raw material of which the world is made. Even the lowliest matter of the world can become sanctified through utilizing it for a Divine purpose. Whatever is not used properly, it is as if it has been wasted, and this idea is reflected in the destruction of an unredeemed donkey.

By thinking of these principles each day as we put on *tefillin*, we fill our minds and hearts with the fortitude to cling to HaKadosh

צירוף מצוות המילה למצוות הפסח כאותו לילה, מחזק את הוכחת עבודתם של ישראל לה', והיותם חפצים לעובדו בכל מחיר, כיעקב אביהם. שהרי המילה היא מן המצוות שאין להן היגיון אנושי; וכל-שכן, שלא יעלה על הדעת שאנשים ימולו את עצמם והיוו כואבים - בעת שהם עומדים לצאת בעוד מספר שעות לגורדים במדבר!

אלו הן אפוא שתי סיבות, לכך שהקב"ה ציווה לשחוט את קרבן הפסח קודם למכת הבכורות*.

שלום

בא

נתיבות

פב

וי"ל הענין. כדאיתא בלקוטי תורה מהאריז"ל (תהלים פד) שהענין שהיה במכת בכורות ובמורא גדול זו גילוי שכינה ואני ה' בכבודי ובעצמי, כי במצרים היתה טומאה נוראה ביותר, ואי אפשר היה להוריד לשם מלאך או שרף פן תאחו בהם הטומאה, ומטעם זה גם ע"י משה ואהרן לא היה יכול זה להיות לגדול הטומאה, וע"כ היה מוכרח להיות אני ה' בכבודי ובעצמי. אמנם צ"ב מדוע טעם זה שיך

רק במכת בכורות ואיך תשע המכות הראשונות היו כן ע"י משה ואהרן. ויל"ב בזה דהנה עשר המכות היו כנגד עשר ספירות דקליפה, ומכת בכורות היתה כנגד כתר דקליפה, כמרומז בכבוד פרעה היושב על כסאו שהוא בחי' כתר דקליפה, הקליפה הקשה ביותר. ולכן דוקא מכה זו לא יכלה להיות ע"י מלאכים ושרפים ומשה ואהרן, משום החשש שהיו נאחזים בקליפה, והוצרך להיות רק אני ה' בכבודי

ובטמא ולאור זה י"ל משמעות המדרגה של גילוי שכינה שהיתה במכת בכורות, שלא מצינו לשון זה בשום מקום מלבד ביציאת מצרים, לא בקריעת ים סוף שנאמר שם ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא, ולא במעמד הר סיני שנפתחו כל הרקיעים וראו הכל, שאין עוד מלבדו, רק כאן במכת בכורות ביציאת מצרים היתה כחינת גילוי שכינה. כי ענין גילוי שכינה הוא גילוי גדול אהבת הקב"ה לישראל אפילו כאשר הם בתכלית השפלות, שגילו בשגב זה היה ביציאת מצרים. והוא ע"ד מש"כ בספה"ק מאור עינים (פר' מקץ) בענין נר חנוכה, דאף שקיי"ל מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה בכ"ז נר חנוכה מצותה למטה מעשרה, כי תכלית רצונו ית' הוא לבלתי ירח ממנו נדח, ובימים ההם של חנוכה היו ישראל במצב שפל מאד בחי' נדחים, וירדה שכינה למטה מעשרה כדי להצילם

לכל ירח ממנו נדח. וביארנו בזה שהוא עד"מ לבן המלך שנפל לבור והוא הולך וטובע, הרי כאשר אין מי שיציל אותו יורד המלך בכבודו ובעצמו עם כל לבושי המלכות אפי' לעמקי הבור להציל את בנו. עד"ו היה ביציאת מצרים, כדכתיב כי בחפזון יצאת ממצרים מפני שישאל היו משוקעים במ"ט שערי טומאה וכבר עמדו ליפול בשער הנו"ן. ואמר הקב"ה כחצות הלילה אצ"ו יוצא בתוך מצרים, כחצות הלילה מרמו על שיא החושך, בחצי הלילה הראשון יש עוד קצת ניצוצי אור מהיום הקודם, ובחציו השני של הלילה מאיר כבר מניצוצי אור היום הבא, ובאמצע בחצות הלילה הוא שיא החושך, ובתוך מצרים הוא שיא הטומאה והחושך ברוחניות, שמצרים היא ערות הארץ והקליפה של לא ידעתי את ה', ועל אף הכל הרי כאשר ישראל נמצאים במצב כזה שהם בסכנה ליפול בשער הנו"ן, ירד

הקב"ה בתוך מצרים שיא החושך והטומאה כדי להציל את ישראל לבל ירח ממנו נדח. ומבואר בזה איך ירדה שכינה לתוך מצרים, אף שמצרים היתה מלאה גילולים ואינה מקום ראוי לירידת השכינה, דלגודל אהבתו ית' לישראל אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, אני יורד למקום כה מזהם שמלאפים ושרפים מסוכנים לירד. שמה לגודל הטומאה, בכדי להציל את ישראל. והיא המדרגה המיוחדת של גילוי שכינה שנאמרה רק ביציאת מצרים במכת בכורות, שאו נתגלה מעלתם של ישראל כמה גדולה חיבתם לפני השכינה. וכמו שדבר ה' הראשון ששלח לפרעה ביד משה היה כה' אמר ה' בני בכורי ישראל, שבהיות ישראל משוקעים במ"ט שערי טומאה, מתייחס הקב"ה עליהם וקורא להם בני בכורי ישראל.

ולאור זה י"ל מד"א שענין גלות הוא הסתלקות הדעת והגאולה היא הארת הדעת בחי' וידעת את ה'. דהנה דעת ענינה דבקות כמו והארם ידע יוגו. הסתלקות הדעת היא כאשר יהודי שוכח גודל אהבתו ית' שהוא בן המלך, שע"ז אחו"ל (סוטה ג.) אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, כאשר נאבדת ממנו הדעת שהוא בן המלך והקב"ה עמו. והדעת הנכונה היא שיהודי מאמין ויודע שהקב"ה אוהב אותו ודבוק אליו בכל מצב שהוא נמצא, וכאשר הקב"ה עוזר ליהודי ויש לו אמיתות הדעת שהוא בן המלך וחלק אלוק ממעל הרי זו בחי' גאולה. וכעין מאמר מרן הס"ק מסלונים ז"ע

ע"פ מוסר ה' בני אל תמאס, דמוסרו של הקב"ה ליהודי הוא, בני, הרי בני אתה בן המלך, אל תמאס, אין זה מתאים לבן המלך שימאס עצמו, עד"ו יש גם לפרש מוסר ה' בני, הרי אתה אהוב לי כבן כמאמר בני בכורי ישראל ואיך תעשה נגד רצוני, שאין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות, ונסתלק ממנו הדעת של גודל אהבתו ודבקותו בו ית', ואיך יעזי לחטוא נגדו, שאין לך רוח שטות גדול מזה. וענין גלות מצרים היתה הסתלקות הדעת, שאבדו את הדעת הזאת מגודל אהבתו ית', והגאולה היתה שיבת הדעת ע"י שהראה הקב"ה גילוי שכינה, גילוי גודל אהבתו והדבקות של הקב"ה וישראל.

שהדעת הזאת היא גאולתם של ישראל. וכמד"כ וידעו מצרים כי אני ה', אותם יהודים שהם בתכלית שפל המצב בחי' מצרים גם הם ידעו כי אני ה' קליפת מצרים. היתה כמו שאמר פרעה לא ידעתי את ה', מי ה', והגאולה היתה וידעו מצרים כי אני ה', שהשיגו בחי' הדעת. וכמו שפירשנו מאה"כ ויאמר משה והן בני ישראל לא יאמינו לי וגו', שלא חשדם משה על עצם האמונה בהש"ת, אלא שלא יאמינו שהם ראויים להיגאל במצב כזה, וכדאיתא שישראל אמרו למשה היאך אנו נגאלין והלא כל ארץ מצרים מלאה בטינופי גילולי ע"ז שלנו. ואח"כ כתיב ויאמן העם, שהגיעו לבהירות האמונה להאמין שהקב"ה בכל צרתם לו צר, שהיא בחי' הגאולה. וע"ז נאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך שנצטוינו לזכור יציאת מצרים בכל יום, כי יהודי מחוייב לזכור את הקשר והדבקות שלו להקב"ה בכל יום בכוקר ובערב בזמנים הקשים ובשיא החושך, וגם כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, וכאשר יש ליהודי אמונה בהירה שהקב"ה

עמו, שהמלך הגדול עומד עליו ורואה במעשיו, הר"ז בחי' גאולה. זוהי הדעת הנכונה שיהודי זוכר שהוא בן המלך, כמאתו"ל הנו"א אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות, ומרן הק' מקוברין ז"ע אמר שהגרוע ביותר הוא כשיהודי שוכח שהוא בן המלך. וכמו שבמצרים היו ישראל בשפל המצב הגרוע בא"י, ומשהגיעו לדעת הנכונה שהם העם הנבחר בני המלך נגאלו. עצת היצר היא נפילת הדעת, שיהודי יפול ברוחו, וכמאמר מרן אדמו"ר בב"א ז"ע על הנאמר ביוסף ותתפששו בכבודו, בגדו מלשון בגידה, שטענה לו הלא כבר חטאת ובגדת הרבה, וע"ז היתה תשובת יוסף, איננו גדול בבית הזה ממני, אני חלק אלוך ממעל ואין גדול ממני ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. וזהו הציווי למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, שיהודי יזכור את הגילוי שכינה של גודל אהבת ה' שהיה ביציאת מצרים, שכחצות הלילה ובתוך מצרים היה הגילוי הגדול ביותר על גודל אהבתו ית' לישראל עמו הנבחר.

בכית אחד יאכל וגו' ועצם לא תשברו בו (שמות יב מז)

הפעולות החיצוניות משפיעות על פנימיותו של האדם

נספר החינוך (מצוה טו) כתב בשרשי מצוה זו: 'לזכור נסי מצרים כמו שכתבנו באחרות. וגם זה גזעו מן השורש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגדר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות לעשות ככה, כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתחלת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים וגוי קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין, נקבע בנפשותינו הדבר לעולם. ואל תחשוב בני לתפוס על דברי ולומר, ולמה זה יצוה אותנו הש"ת לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס, והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו. דע, כי לא מתכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני, אם בינה שמעה זאת, והטה אזנך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם אם טוב ואם רע. ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב. ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, הפך בתורה ובמצות, אם אולי יעסוק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת. שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו.'

מדברי רבותינו אלו למדנו יסוד גדול והוא שהאדם משתנה בפנימיותו על ידי פעולותיו החיצוניות, חיצוניות במובנם הכפול, כלומר חיצוניות במובן זה שהם מעשים ממשיים שנעשים על ידי איברי האדם החיצוניים, וכמו כן פעולות חיצוניות בתוכנם כלומר שאין בהם מפנימיות הלב ומן הכוונה הזכה. הרי שיכול האדם להתהפך לצד הישר והטוב, ע"י מעשים אשר אינם תולדת היראה הטהורה, ונביעתם הינה מחמת רצונות וכוונות שאינם לשם שמים, ואעפ"כ יעוררו מעשים אלו ברבות הימים יראה טהורה בלבבו ומעשיו יהיו מכוונים לשם שמים. וכן להיפך חלילה אם יפעל פעולות איוון אף שלא לדעתו ולרצונו, ישוּבו פעולות אלו ויתנו אותותם בלבבו ויגרמו לו לקלקל את דרכיו.

הנהגת הפחיתות במעשים - תהום בו נטמעת כל הרוחניות

על דברי החינוך הללו מצינו שעמד הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (וכרחו שמואל עמ' תקסט) ולימוד גדול העלה מהם: 'נמצא לטעם זה, שאף שגופו של לאו שבקרבן פסח אינו נוהג אלא רק בזמן המקדש בקרבן פסח, אבל ענינו ותוכנו נוהגים תמיד בכל עת ובכל שעה. שמחובת אדם מישראל לנהוג בנכבדות גדולה, כדרכם של בני מלך. ודבר זה מתבטא בכל מהלך החיים, בשכבו ובקומו, בשיחו ובשיגו, בעמדו ובלכתו. כל דבר יש לו משקל ומדה, כל תנועה יש לה משמעות. אם ח"ו אין נוהגין כן, הרי זה כהגדרת בעל החינוך 'גורר עצמות ככלב', ויכולה הנהגה כזו להיות תהום שכל הרוחניות נטמעת שם'. עוד אמר (שם): 'יש שכן תורה למד סדר

כמי ששייך לאחת המעלות האמתיות, כהתמדה ולמדנות יראת שמים ומידות טובות, כך יתאמץ שלא ליפול ולהכשל במעשים אשר עלולים לגרוע ממנו את מעלתו, שכן מדת הנכבדות אשר בו לא תתן זאת, שהרי כיצד יאה למי שמוחזק כלמדן להתרשל בתלמודו ולא לדעת פירושה של סוגיה על בוריה, וכיצד נאה למי שמוכתר במעלת ההתמדה להתבטל מתלמודו. על כן כל בן תורה מחויב לטפח את חשיבותו הרוחנית בהיותו נושא באחת. או בכמה מן המעלות הנכבדות הללו, כי אם לא ינהג חשיבות במעלותיו אלו, ילכו מעלותיו וירדו מחשיבותם עד שסופו להפסידם. וזוהי כוונת החינוך בראשית דבריו, שמי שיש בו מעלה אין לו לזלזל בכבודו ולהיות גורר עצמות ככלב, כי על ידי כן שוב אינו חס על מעלתו משום שכבר אינה חשובה בעיניו. ויותר מכך למדנו בהמשך דבריו, שאף מי שאינו בעצם בן מעלה, כגון מי שאינו למדן ואינו מתמיד, בכל זאת אם ינהג בעצמו כמנהג הלומדים והמתמידים, אף שעושה זאת כמעשה חיצוני גרידא מ"מ ע"י הנהגה נכבדה זו, תתעורר בקרבו החמדה הגדולה והתשווקה הפנימית לעסק התורה בהתמדה ובעמקות, לשמה.

Shen M'Shavel.

So we see here sanctification of body, emotions, and intellect, the totality of human endeavors. Each of these finds a correspondence in the verses. The rule of the firstborn of the tamei animal² relates to the sanctification of the body. The body and the donkey (representing man's material possessions) are the least spiritually inclined aspects of human life. The firstborn of kosher animals, which could be offered in the Beis HaMikdash stem from the holiness of the emotional soul. It is the soul of the animal which in some way is sacrificed as an atonement for the soul of the sinner who brings an offering. The final, and highest, level is the firstborn human child, who is imbued from birth with a special sanctity. This corresponds to the intellect, as the first child is a kind of conduit, enabling the father to pass his intellectual